

Un milió d'illes

Jaume Bartrolí i Orpí
Un milió d'illes

Primera edició: octubre de 2025

© Dels textos: Jaume Bartrolí i Orpí, 2025

© D'aquesta edició:

Ara Llibres

Carrer del Peu de la Creu, 4

08001 — Barcelona

www.arallibres.cat

Direcció editorial: Joan Carles Girbés

Edició: Raquel M. Martínez

Edició de taula i producció: Mar Meruelo

Disseny de coberta: Marc Cubillas

Correcció i fotocomposició: Moelmo

Impressió: Romanyà Valls

ISBN: 978-84-1173-170-6

Dipòsit legal: B 13532-2025

Tots els drets reservats als titulars del *copyright*.

«Si quedés ni que fos una única illa, hi partiríem sense endur-nos res, t'hi portaria ara mateix. Però... saps?, res del que existeix s'assembla al que havíem somiat.»

Michel Trèbitsch a *“Lettre à une enfant triste sur la révolution qui n’arrive pas”*,
Le Monde, 23 d’abril de 1981

Chagos, o els desterrats del paradís

Durant molts segles, les illes han estat l'indret privilegiat per imaginar les utopies. I ara que les utopies semblen inabastables, és l'illa mateixa la que ha esdevingut una mena d'utopia contemporània. Però per als *chagossians*, les Chagos no són cap utopia futura, sinó la seva utopia perduda, les illes que fa prop de seixanta anys els van arrabassar per la força.

Si teniu una bola del món a mà, busqueu-les. Les Chagos són un arxipèlag coral·lí al centre de l'oceà Índic i una mica lluny de tot. El trobareu a mig camí entre el sud de l'Índia i l'illa africana de Madagascar. El formen sis o set atols —amb un miler d'illes i illetes individuals— i multitud d'esculls i bancs coral·lins submergits. Plegats, ocupen més de 15.000 quilòmetres quadrats, però gairebé tota aquesta superfície correspon a les llacunes interiors dels atols: la terra emergida fa com a molt 56 quilòmetres quadrats, dels quals 32 són de l'atol més gran. Les fotografies mostren extenses platges de sorres daurades flanquejades de cocoters, aigües litorals amb transparències verdes com una turquesa líquida o blaves com l'aiguamarina, fons pelàgics de blaus de safir majestàtics, i zones interiors amb una vegetació exuberant de casuarines, falgueres, pisonies i altres plantes de verdor esclatant.

L'Equador hi passa gairebé pel damunt. Per tant, el clima és equatorial humit, amb xàfecs abundosos —però sense ciclons—, molt de sol i alisis que refresquen la calor dominant. En definitiva, les característiques pròpies dels llocs paradisiacs oferts per les agències de turisme. No obstant això, les Chagos no les trobareu pas a la propaganda de les companyies de viatge ni a les guies turístiques. De fet, si busqueu per Internet, al costat de platges i palmeres hi veureu algunes imatges —més aviat poques— que us sorprendran. Les Chagos són un dels secrets més ben guardats del món. I no és que ho digui jo: ho deia fa uns anys la propaganda de la marina nord-americana, quan convidava els joves a allistar-s'hi fent gala de les belleses naturals que hi gaudirien si mai hi eren destinats. Perquè les illes Chagos acullen una base aeronaval de la qual possiblement recordareu haver-ne sentit el nom: la base de Diego Garcia.

Rebobinem.

Els portuguesos que anaven a l'Índia les van visitar a començaments del segle XVI i les van batejar com Bassas de Chagas (“Baixos de Sorra de Nafres”, en referència a les cinc nafres de Jesucrist), però no s'hi van interessar: no hi havia cap espècia de les que buscaven. De fet, no van interessar a ningú que hi passava a prop, fossin anglesos, neerlandesos o francesos. Al contrari, els marins les evitaven perquè eren un perill per a la navegació.

Les illes van continuar despoblades fins que, cap al 1784, un plantador d'illa Maurici, llavors colònia francesa, hi va enviar dos vaixells amb 79 esclaus originaris de Moçambic i Madagascar, i alguns africans lliures amb experiència, per establir-hi una plantació de cocoters. La polpa de coco assecada —la copra— era transportada fins a Maurici per fabricar oli vegetal. Aviat altres francesos hi plantaren més cocotars i hi portaren més esclaus, i també indis contractats per a tasques administratives. Amb els

anys, encara se'ls afegiren esclaus malais, més peons vinguts de l'Índia i temporers de les Seychelles i de Maurici. De la mescla de tots plegats en descendeixen els *îlois* —“illencs” en francès crioll—, o *chagossians*, com prefereixen anomenar-se ara els autòctons que viuen desterrats fora del seu país. Ja hi arribarem.

Durant les guerres contra Napoleó, els britànics van conquerir l'illa Maurici amb les Chagos. Però els propietaris francesos no només no foren molestats, sinó que reberen permís per crear noves plantacions a les illes de Pero Banhos, de Six Isles, de Trois Frères, d'Aigles i de Salomó. De mica en mica, l'arxipèlag s'anava poblant. A més de la copra, n'explotaven la pesca, el guano, la fusta i la carn de les tortugues marines. Els esclaus treballaven de sol a sol sis dies a la setmana, però tenien permís per mantenir petits horts i animals de granja. Fins i tot algun propietari hi va començar a produir oli allà mateix. D'aquí ve que les Chagos també figuressin als mapes anglòfons amb el nom d'Oil Islands (“Illes de l'Oli”). Als atlas de la National Geographic Society encara hi recorden aquest nom alternatiu.

Les illes havien passat a ser britàniques el 1814. Tanmateix, ben poca cosa va canviar, tampoc després de l'abolició de l'esclavatge el 1834. Per bé que lliures, els exesclaus van continuar fent la feina que sempre havien fet. I parlant el mateix crioll francès que encara parlen els descendents. Els bracers rebien un sou que permetia viure-hi sense passar gana i comprar productes bàsics a les botigues que, naturalment, eren de la mateixa companyia que els pagava. La vida era monòtona i bàsica, certament. Però tampoc hi vivien tan malament. Possiblement, millor que els obrers industrials de les illes Britàniques contemporanis seus i que Charles Dickens retrata a les seves obres. El 1911 eren 516 habitants, repartits en sis pobles i diversos assentaments aïllats, i s'havien obert un parell de dispensaris bàsics. Encara no hi havia cap escola.

Començava el segle xx i continuaven sent un lloc mig oblidat que només el visitaven dos vaixells a l'any. Tan desconnectats hi vivien que, quan el 9 d'octubre de 1914 el creuer de guerra alemany *SMS Emden* va entrar dins la llacuna de l'atol de Diego Garcia, per a sorpresa dels oficials, un resident anglès hi va anar amb un bot a donar-los la benvinguda. Exultava d'alegria per saludar algú del món exterior. I els va dir que feia vint-i-cinc anys que no rebia l'agradable visita d'un vaixell germànic. Els oficials alemanys van decidir que era millor no aigualir-li la festa, i no l'hi van dir res. S'hi van estar tres dies netejant i reparant la nau i fent l'aiguada. El 12 d'octubre, l'*Emden* abandonava les plàcides aigües de la llacuna coral·lina, just a temps d'evitar una tragèdia: al cap de vuit hores hi arribaven dues naus de guerra britàniques per avisar els encarregats de les plantacions que feia més de dos mesos que havia començat la Primera Guerra Mundial. A Europa, alemanys i britànics es mataven a milers entre ells.

És un dels avantatges de les illes isolades: en la majoria d'ocasions, els conflictes i les guerres queden lluny, tot i que, a dia d'avui, les Chagos els viuen com si fossin a l'ull de l'huracà.

Durant moltes dècades el temps hi semblava aturat. Un magistrat britànic que les va visitar el 1880 informava que «per regla general, els homes gaudeixen de bona salut, semblen contents i feliços i treballen alegrement». I afegia que vivien «en bones barraques» fetes de taulons de fusta i palmes de cocoters. El peix era «abundant a gairebé totes les illes, i a la majoria d'elles, també les carabasses, bananes i una fruita anomenada “papaia”, que hi creixia espontàniament per tot arreu».

Prop d'un segle més tard, cap a 1950, la visió que se n'endua Robert Scott, exgovernador de Maurici, era prou similar. Del poble més gran de Diego Garcia, anotava: «East Point té l'aspecte d'un poble costaner francès traslladat miraculosament sense a aquesta costa». Hi ressaltava «els tocs d'ostentació antiga

a la mansió [la de l'administrador] i la seva relació amb l'església... la manera veïnal amb què les botigues emblanquinades, les fàbriques i els tallers, les cases de taulons de fusta i de palla s'agrupen escampats per la verdor. La mena de fanals a les carreteres i els camions de motor aparcats...». Explicava com els illencs es feien les seves pròpies barques de pesca, conreaven petits horts i criaven bestiar. I concloïa: «S'han arrelat i s'ha desenvolupat una societat particularment adaptada a les illes». Un retrat gairebé bucòlic.

La Segona Guerra Mundial l'havien vist una mica de més a prop: davant l'avanç japonès per l'Índic, els britànics hi van enviar un destacament, algun vaixell i uns quants avions, per si de cas. La guerra acabada, els illencs retrobaven la tranquil·litat. Però la barreja de món edènic i tercermundisme en què vivien tenia els dies comptats. Una amenaça se cernia sobre les Chagos. La geopolítica mundial estava a punt d'irrompre-hi amb força.

Arriben els anys seixanta. El vent de la descolonització s'imposa a l'Àfrica. Londres entén que també haurà d'abandonar Maurici. Ara bé, el món viu en plena Guerra Freda entre els Estats Units i la Unió Soviètica. I Washington vol assegurar-se una base aèria i naval a l'Índic des d'on controlar la ruta marítima entre el canal de Suez i l'estret de Malaca, i que estigui a prop de l'entrada al Golf Pèrsic i les seves reserves petrolíferes, i del sud de l'Índia, llavors aliada de Moscou. Ja fa temps que manté converses secretes amb Londres. Volen un indret sense població local que pugui causar problemes o facilitar l'espionatge estranger. Primer pensen en l'illa d'Aldabra. Però és un paradís de la vida salvatge, amb tortugues terrestres gegants com les de les Galápagos, i milions d'ocells que hi nien. Fer-hi una base militar provocaria un escàndol internacional majúscul.

Fora més fàcil instal·lar-la a Diego Garcia i treure'n la gent.

No sembla pas que per a Londres suposés un problema greu. El governador britànic de les Seychelles, Sir Bruce Greatbatch, expressava el menyspreu envers els *chagossians* en aquests termes: «Aquesta gent té poca aptitud per a res que no sigui el cultiu dels cocos. [Són] poc sofisticats i incapaços de rebre cap entrenament».

Dit i fet. El govern britànic estableix un pla: crearà una colònia nova amb illes isolades segregades d'altres possessions. El 1965 separa les illes Aldabra, Farquhar i Desroches del territori de les Seychelles, i les Chagos, de Maurici. I amb aquest grapat d'illes allunyades entre si, en crea el flamant Territori Britànic de l'Oceà Índic (BIOT, en les inicials angleses). Un nom ben pompós. Els dirigents de Maurici, sota l'amenaça que sense cessió no hi haurà independència, *venen* les Chagos a Londres per tres milions de lliures esterlines. I Londres *lloga* Diego Garcia a Washington per la suma simbòlica d'una lliura a l'any... i per un descompte de catorze milions de dòlars en la compra de míssils nord-americans Polaris amb capacitat nuclear. Que era una operació de maquillatge quedà clar el 1976 quan, just abans de concedir-los la independència, el govern britànic retorna a les Seychelles les illes que li havia pres. Ja no eren necessàries per mantenir-hi la ficció. El BIOT quedava reduït únicament a l'arxipèlag de les Chagos, la raó de la seva creació.

La deportació silenciada

Restava l'*inconvenient* de la gent. Quanta? Mai no hi ha hagut consens: és una qüestió massa política. Un cens de març del 1968 donava una suma volgudament a la baixa (ja s'havia començat a evacuar gent) de 807 habitants: 380 a Diego Garcia, 183 a les illes

Salomó (en especial a la de Boddam) i 244 a Peros Banhos, i això incloïa tant a *îlois* com a gent que es definia com a natural de les Seychelles o d'illa Maurici. El 1977, un recompte del govern de Maurici apujava la xifra de desplaçats a 2.323. En aquella època, la posició del govern de Londres era que a les Chagos no hi havia població indígena, només treballadors contractats.

El 1967, el BIOT compra la Chagos Agalega Company, propietària de les plantacions: 3.000 hectàrees. Paga 660.000 lliures. El govern britànic es converteix així en posseïdor de *tota* la terra. I comença a tancar explotacions. També clausura els dispensaris de salut. Als illencs que van a Maurici per rebre tractament mèdic, de compres, de vacances o de visita a familiars, se'ls impedeix de tornar. A les Chagos deixen de rebre notícies de l'exterior. Quan alguns viatgen fins a Maurici a indagar què passa amb els familiars que no tornen, també hi queden bloquejats. A altres, els fan abandonar les illes amb l'excusa d'una evacuació temporal. Als últims, els deporten sota amenaces. Per atemorir-los, maten els gossos davant seu. Entre 1968 i 1974 tota la població és exiliada a les Seychelles, a 1.880 quilòmetres i, sobretot, a Maurici, a 2.155 quilòmetres de casa seva.

Comença el malson.

Els vaixells que els han recollit són tan petits que només els han deixat endur una maleta per persona. Tota la resta ho han hagut de deixar enrere. En arribar, no reben ni allotjament, ni feina, ni cap indemnització o assistència. Deixats de la mà de Déu. Molts no parlen anglès, només el crioll francès. La majoria són analfabets i no tenen cap formació professional que no sigui tenir cura dels cocoters, pescar o fer-se una barca. D'altra banda, a Maurici l'economia no va gens bé i l'atur és elevat. I ells venen d'un món on no calia cercar feina, ni fer paperassa, ni hi havia crim, ni bancs, ni calia buscar-se casa ni fer contractes de cap mena, i on tothom es coneixia i tothom s'ajudava. Són com

nàufrags en una illa inhòspita on tot els és desconegut. I tot passa sense que arribi a l'opinió pública britànica.

La majoria acaben en barriades de xaboles als suburbis de Saint Louis, la capital mauriciana, sense electricitat ni aigua potable. Són discriminats pels locals. Emmalalteixen per epidèmies que abans els eren desconegudes. Alguns, en moren. La droga fa estralls, i la pobresa també. El 1973 el govern britànic dona un milió de dòlars com a compensació, però el govern mauricià reté els diners durant quatre anys i, quan a la fi els hi entrega, només els serveixen per pagar els deutes que han contret. El 1982, els britànics els fan lliurament d'uns altres 6,4 milions a canvi que signin la renúncia al retorn. El document és en anglès d'ús administratiu, que ells no entenen i, a més, molts ni saben llegir. Com a màxim, reben 3.188 dòlars. L'any 1999 hi ha 4.500 *chagossians* a Maurici i uns 500 a Seychelles. I una part comença a emigrar cap a una altra illa, molt més gran i rica però encara més allunyada: la Gran Bretanya. La majoria, sense papers. Tampoc hi trobaran una vida fàcil, sinó racisme, discriminació i treball pel salari mínim. A la fi, el 2022 Londres els permet demanar la nacionalitat. El novembre del 2023 ja n'hi ha 5.000 al Regne Unit. Dos terços es concentren a Crawley, a prop de l'aeroport de Gatwick; fins a 3.500 *chagossians* en una ciutat amb 118.000 habitants. Nàufrags encara, però cada cop menys. Ara ja n'hi ha amb estudis i formació. I s'han unit en diverses organitzacions, com el Chagos Islander Movement Group.

Quants *chagossians* hi ha en total? Entre els deportats encara vius i els seus descendents rondarien els deu mil. N'hi ha que són fills de matrimonis mixtos. Però no han oblidat mai les Chagos, la vida a les illes, aquella vida austera, tranquil·la, natural i isolada. Per això lluiten pel retorn.

Encara no havien deportat a tots els habitants, que la primera avançada de nou homes d'un batalló naval de la marina

nord-americana desembarcava a Diego Garcia, el 23 de gener de 1971. El juliol es completava la primera pista d'aterratge. Havia de ser una base de suport naval i de telecomunicacions i ha acabat convertida en una gran base aèria i naval per a vaixells i submarins, amb magatzems de combustible i de material bèl·lic. Paradoxalment, la base ha adquirit més importància amb la fi de la Guerra Freda. Va ser clau durant la guerra del Golf (1990-1991) i les guerres de l'Afganistan i de l'Iraq després de l'11 de setembre de 2001. En moments de crisi, els nord-americans hi han estacionat bombarders Boeing B-52 amb armament nuclear. I la seva importància creix cada any que passa. La raó? L'augment continuat de la presència de la Xina a l'oceà Índic, amb bases navals i facilitats portuàries a diversos països riberencs, en competició amb l'Índia, la superpotència emergent rival.

Oficialment, la base és d'ús conjunt de britànics i nord-americans. Les formes es mantenen amb la presència d'una cinquantena de militars de Sa Graciosa Majestat. La xifra de nord-americans fluctua segons la temperatura de la geopolítica, però ronda el miler i mig. A més, hi treballa un altre miler i mig de civils, molts filipins però també nord-americans i mauricians. Els *chagossians* ho tenen expressament prohibit. Només Diego Garcia acull instal·lacions militars. La resta d'illes romanen deshabitades. Fa anys, Londres concedia llicències per pescar la tonyina a diversos països, entre ells Espanya, fins que el 2000 va declarar tot l'arxipèlag zona marina protegida: una superfície més gran que la de França: 640.000 quilòmetres quadrats. Però la protecció té dues cares: per un costat assegura l'hàbitat de 300 espècies de corall i 800 espècies de peixos i els llocs de cria de 175.000 parelles d'ocells. Per l'altre, els *chagossians*, malgrat no oposar-s'hi, sospiten que amaga la intenció de vedar-los qualsevol possible activitat pesquera en el futur.

Des de fa cinquanta anys, les Chagos són l'arxipèlag del gran secret. Un territori tancat. Comptats periodistes aconseguïen permisos per entrar-hi. Alice Cuddy, de la BBC, va poder visitar Diego Garcia el 2024, i diu que és molt més que un gran campament militar: té cinema, restaurants de menjar ràpid, un museu amb la corresponent botiga de records, piscines, àrees de pícnic, pistes de tennis i de bitlles i platges on practicar el surf a vela. Allò que es necessita per fer la vida més agradable al personal destinat. Una vida, d'altra banda, del tot artificial: tota l'aigua per beure i tot el menjar s'importa de fora, llevat del peix que s'hi pesca.

L'incert retorn

I els *chagossians*? Fa cinc dècades que es manifesten i lluiten legalment pel dret al retorn. Cada cop més organitzats i cada cop amb més èxit. Fins i tot han format un govern provisional a l'exili. L'Assemblea General de les Nacions Unides, la Cort Internacional de Justícia i el Tribunal Internacional del Dret del Mar fa temps que han proclamat que el Regne Unit no té cap dret ni autoritat sobre les Chagos, i que les illes pertanyen a Maurici. Fins i tot, la Unió Postal Internacional ha prohibit l'ús i circulació dels segells del BIOT.

Llavors, gairebé per sorpresa, el 3 d'octubre de 2024, els primers ministres del Regne Unit i de la república de Maurici anunciaven que havien arribat a un principi d'entesa. I el maig de 2025 se signava l'acord: Maurici recuperava la sobirania sobre les illes, però permetia que Londres i Washington mantinguessin la base naval de Diego Garcia, almenys durant 99 anys, ampliables uns altres 40, a canvi d'un lloguer al voltant dels 120 milions d'euros a l'any. El govern britànic concedia un ajut

de 47 milions d'euros al govern mauricià per fer possible el retorn dels *chagossians* a les seves illes. A totes? No! Diego Garcia, que és la més gran, continuarà fora límits. I a més, Londres es reserva el dret de veto a qualsevol projecte de desenvolupament. Uns mesos abans, el govern de Washington havia donat el beneplàcit a l'acord. Per entrar en vigor, encara falta que els parlaments del Regne Unit i de la República de Maurici el rectifiquin.

Els *chagossians* han rebut l'anunci amb una barreja d'alegria, enuig i precaució. Hi ha tres corrents: els que volen retornar de totes passades, els que prefereixen quedar-se al Regne Unit com a ciutadans britànics, i els que opinen que el futur de les illes l'han de decidir els *chagossians* i només ells, i no pas governs de països *estrangers* com el britànic o el mauricià. L'acord s'ha fet sense que ningú els consultés res. «Altra volta hem estat apunyalats per l'esquena pel govern britànic», declarava l'octubre de 2024 Ankie Bontemps a la cadena Al-Jazeera. Bontemps és un *chagossian* de segona generació, resident al Regne Unit des de 2006, un dels fundadors de la plataforma de voluntaris Chagossian Voices i activista en altres organitzacions dels exiliats. Molts es queixen que cap tribunal internacional no hagi escoltat mai la seva veu, només la del govern mauricià. I reclamen exercir el dret a l'autodeterminació. De moment, s'ha incrementat el nombre de *chagossians* que emigren legalment al Regne Unit des de les Seychelles i Maurici per demanar-hi la nacionalitat britànica, per si de cas el govern de Londres decideix tancar la porta: 400 al llarg de l'any 2024.

Ha passat més de mig segle. Els nois i noies que a les illes tenien vint anys i se sentien forts per sortir a pescar, cavar l'hort, grimpar pel tronc dels cocoters, fer-se una barca o una casa, netejar la roba en un rierol, trenar cordes amb fibres de coco o mampares amb canyes, flirtejar i estimar, ara en tenen setanta-cinc. Tot això, aquestes tasques fonamentals per a la vida insu-

lar, són coses que els fills no han après. A més, la seva edat deu rondar la cinquantena. La tasca de reconstrucció serà ingent, i el pes recaurà en els nets. Serà capaç la tercera generació de prendre les regnes i fer que la comunitat tiri endavant? Al cap i la fi, són fills de l'exili. Molts viuen ara a Anglaterra, alguns amb estudis superiors sense sortida laboral a les Chagos, la majoria amb oficis i feines que a les illes no trobaran. S'acostumaran a dur la vida rudimentària i austera amb què els seus pares i avis eren feliços?

En tot cas, necessitaran molt de suport econòmic, físic i psicològic per no sentir-se *robinsons* en una illa inhòspita. La seva nostàlgia pot ser molt forta, fortíssima. I el seu dret a tornar, més fort encara. Però la nostàlgia i el dret no porten peixos a taula, ni aixequen cases, ni et diuen com munyir una vaca o alimentar una gallina, ni com llaurar un camp amb un ase, ni com tallar els cocos i assecar-los al sol i esprémer-los fins a obtenir oli. L'esperança del retorn pot acabar en una gran frustració.

Durant cinc dècades, pares i avis han parlat a les noves generacions de les bondats de les illes d'on els van arrencar. Però l'enyorança sempre tenyeix el passat de rosa. I potser la particular Edat d'Or que els grans els han explicat no ho era tant, de daurada. Com els grecs enyoraven la prosperitat i la pau d'una Arcàdia imaginària, com els jueus ploraven pel Paradís Terrenal i, després, també per la Sió perduda, com l'harmonia del món pastoral que Virgili i Ovidi cantaven a *Les Bucòliques* i a *Les Metamorfosis*, de semblant manera els *chagossians* han alimentat el desig pel futur que els van arrabassar. Com deia Marcel Proust: «Els veritables paradisos són els paradisos que hem perdut».